

KARACAOĞLAN'IN RENKLİ VE IŞIKLI DÜNYASI

Dr. Müjgan Cunbur

Şairlerin eserlerinde karşılaşılan renk adları veya renk izlenimi bırakan kelimeler, bu şiirleri bu deyişleri yazanların ve söyleyenlerin sanatçı kişiliklerinin değerlendirilmesinde, karakter ve tabiatlarını, hatta ruh yapılarının tesbitinde, çizilip belirlenmesinde yardımcı olurlar. Şiirlerdeki renkler, okuyan ve dinleyende renk izlenimi bırakan kelimeler, şairin içinde yaşadığı ortamın ve çevrenin de adeta aynası gibidirler. Çevrenin, çevredeki tabiatın renkliliği dışı dönük bir ruh yapışma sahip bir şairin deyişlerini daha da renklendirir. Buna karşılık az renkli ve daha çok siyahla beyazın hakim renk olarak görüldüğü şiirlerin sahipleri ise, çoğu kez içine kapanık, gam dolu, hasaveî yüklü, genellikle de durgun, hayata küskün insanlardır.

Bir tabiat şairi, bir duygu ve sevgi şairi olarak tanınan Karacaoğlan'ın deyişlerinde, bu konu incelendiğinde durum nasıldır, ne türlü bir manzara ile karşılaşılır?

işte bu bildirinin konusunu bu sorulara verilecek cevaplar oluşturmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki bir tabiat ve güzellik aşığı olan Karacaoğlan'ın deyişlerinde alabildiğine renkli bir çevre derhal göze çarpar. O'nun deyişlerini bir renk cümbüşü doldurur ve bu renkli yapılarıyla bu şiirler daha bir canlılık ve tabiata daha bir yakınlık kazanırlar. Allar, yeşiller, sarılar, maviler, morlar yanında bolca aklar ve karalar... Alalar, bozlar ve kırlar... Bütün bu renkler 1) Tabiat tasvir ve nitelemelerinde, 2) insan uzuv ve unsurlarında, 3) Giysilerde ve bezeklerde, 4) Eşyalarda, 5) Manevi unsurlarda, 6) Uyumluluğu ve karşıtlığı belirtmek için, o renkleri ve özelliklerini ortaya çıkaran ışıklarla birlikte Karacaoğlan'm şiirlerini süslerler. Birer birer bu renkiere bakalım :

KARA

Söylentilere göre Karacaoğlan uzun boylu, yazın güneşinde yanıp, kışın soğukunda kalmış kara kuru bir kişidir.

Bu kara kuru insanı Tanrı Çukurova ve Toroslar gibi bir renk ve tabiat cennetinde yaratmıştır. Şairimiz de bu cennetten bol bol nasibini almıştır. Ancak gezilen gurbettiler, çekilen hasret acıları şairimizin bu renkli dünyasını zaman zaman karartıverir. Bu kararıta şairin adanın ve vücut yapısının, özellikle de sevdiğilerinin güzel taraflarının renkelerinden kaynaklanan görüntülerinin etkisi olması gerekir. Bu bakımdan Karacaoğlan'ın deyişlerinde "Kara" ya, diğer adıyla "Siyah" a sıkça rastlanır:

"Bana kara diyen dilber,
Gözlerin kara değil mi?
Yüzünü sevdiren gelin
Kaşların kara değil mi? (439)^x

dörtlüğüyle başlayan deyişinde bu rengi destanlaştıran şair, "Kara" ya adeta şiirden bir savunma düzüp koşar. Karacaoğlan için sevdiğinin en makbul yeri saçlarıdır. Sorar sevgilisine saçların, zülüflerin , beliklerin, taama ektiğin biber, alagözlerine sürdüğün sürme, kuğuların ak göğüslerini süsleyen benler, Mısır'daki zenginlerin köleleri çöldeki Arap beğinin çadırı, ağaların içtiği kahve, güzellerin yanağına soktuğu sümbül "kara değil mi?" der. Sözü bir de kutsal bir yere getirip

"Kara donludur Beytullah Örtüsü kara değil mi? diye sorularını bitirir, arada da sevdiğine şöyle söyler:

"Beni kara diye yerme Mevlam
yaratmış hor görme¹¹

Şair kara rengi özellikle bir estetik unsur olarak kullanır, mısralarında güzellerin, kızların, gelinlerin göz, saç, kaş ve benlerinin sıfatı olarak yer verir. Örnek olarak "Kara gözlüm" ü redif olarak iki şiirinde kullandıktan başka, pek çok şiirinde sevdiğilerine "Kara gözlüm" diye hitap eder :

"Kara gözlüm n'ettim sana" (408)

Doğal olarak gözün üzerindeki kaş da karadır, hele bir de kirpiklerine sürme çekilmişse

"Kaşın, gözün görünmüyor karadan
Kaşları, gözleri sürmeli gelin" (288)

Şairimiz kara kaşın eğilmesini sever ve "Ben severim kara kaşın eğmesin" (281) der ve sevdiğinin kara kaştı olmasının ister:

"inci dişli olsun hem kara kaşlı" (456)

Kara kaş onun için kusursuzdur, "Karaca kaş"tan söz eder ki kahve ile siyah koyuluğunda , belki de rastık çekilmiş bir kaşı belirler.

Bazen şikayet edip "Vefası yok imiş kara kaşının" (320) der. Kimi zaman da kaşların altında yanağı süsleyen kara benlerden bahis açar:

"Kara kaş altında ben sıra sıra" (320) Gelinin ince kaşlarını üç günlük hilale, kara kaş altındaki bakışları da oka benzetir. Güzelin ay gibi aydınlık yüzüne büklüm büklüm dökülen ya da ak gerdanına tel tel dağılan zülüflerini dile getirirken tezat sanatının usta işi örneklerini ortaya koyar. Nitekim:

"Altın teller asmış siyah saçına" (1) "Saçı sümbül siyah deyi" (428) "Siyah zülfü mah yüzüne kıvrışır" (282) derken de tasvir, tşbih ve tezat sanatlarını en az kelimeyle en güzel şekilde yapıverir.

X Örneklerin yanında verilen bu rakamlar, "Kara-caoğlan, hazırlayan : Müjgan Cunbur, 2.bs. Ankara 1985, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 605, 1000 Temel Eser Dizisi: 111'den alınmıştır.

Karacaoğlan kara rengi tabiata pek de yakıştıramamıştır, diyebiliriz. Çünkü o, yalnız "kamalaklı kara ardıç" tan (267) "iki gözü kara ceran yavrusu"ndan (13), "Top kara zülüflü mayalardan" (86), gül bitmeyen "karaçalı" dan (573), yarın üstümüzü örtecek "karatoprak" tan söz ederken tabiat unsurlarını anmış, bunlar dışında birer kere "kara taşa varmak" tan (504), "yüzünü kara yire sürmek" ten bahis açmıştır. (392)

"Kara" , diğer şairler gibi Karacaoğlan'ı da etkilemiş olmalıdır ki bir mısraında "kara günde doğurmuş beni anam" (202), derken, bir diğerinde "gelip geçmez kara günden usandım" (311) diye yakınırken bir başka deyişinde o kendine pek yakışan umursamazlığı ile

"Karagün ömrü az olur
Gamlanma gönül gamlanma

Kara gündür gelir geçer
Gamlanma gönül gamlanma" (491)

diyerek gönlüne iyimserlik aşılar, bir dizesinde daha da ileri gidip "Gözümüze kara toprak-girmeden bir dem sürelim" (349) diye eğlenmesine bakar.

Bununla birlikte kimi zaman, kendisini ömür boyu dolandıran "kara bahfından (104,363) yakındığı,acı dolu "kara bağrı" için "Ah ettikçe kara bağrım ezilir" (16) dediği de görülür.

Giysilerde "kara" yi pek de sevmeyen Karacaoğlan "Kapsında kara kullar olduğu " (356) sevgilisine şöyle söyler :

"Sevmediğim kara donu

Dost karşımda geydin bu gün" (360) Giysilerde siyah şairimize ölümü ve ayrılığı hatırlatır:

"Firkat günlerinde kara bağlarken" (253)

Ancak "san sarı benizli" yabancılardan "kara etli domuz yedikleri" (450) ni, beğlerini siyah şapka giydiklerini ifade eden Karacaoğlan Nemse seferi destanında "siyah postal" giyen askerlere, bir deyişinde de "siyah peçe" (410) ye yervermiş. Onu asıl hoşnut eden "ala göze çekilen siyah sürme" lerdir. (480)

Bazen sevdiğini "kara" yerine " kömürgözlüm" diye hitap eder, bir de "yüzün Hak divanında kara olsun" dediği bedduası vardır. (173)

AK veya BEYAZ

Karacaoğlan deyişlerinde "kara", kadar bu rengin karşıtı "ak"ı da kullanmıştır. Sanki iki renk arasında bir denge sağlamak, deyişleini fazlaca karartmak istememiştir.

şair sevgilisinden "ak yar" diye söz eder.

"Gayet fikre daldım gönlüm ak yarda" (79)

Onun şairlerini (pamuktan beyaz) güzeller, "ak yüzlü" "ak gelinler" süsler. Güzelim "ak gerdan", "beyaz göğsü", "beyaz döş"ü özellikle "ak elleri" ve "ak bilekler" iyle kolları şairimizin sıkça andığı güzelliklerdir. Birkaç örnek verelim :

"Benim ahdim ak geline kalmaya" (468)

"Ak imiş gerdanı beyaz kar gibi" (211)

"Baktım ak gerdanda ben kara kara" (124)

"Beyaz göğsün görünmüyor düğmeden" (74)

"Yaylanın karından ak beyaz döşün" (303)

"Ak elleri deste deste güllüdür" (30)

"Ak ellere elvan kına yakılmış" (10)

"Som gümüşten daha aktır bileğin" (324)

"Ak kolların sala sala yürüyen" (9)

şairin deyişlerinde andığı bir kadın güzelliği de "ak topuklar" dır:

"Ak topukta şan veriyor hal hah" (465)

Akı tabiat unsurlarında da kullanan Karacaoğlan, gizli açık benzetmelerle yine insan güzelliğini, kadın güzelliğini anlatır. Örnek olarak gülü alırsak "Onüçünde ak gül olur açılır" (459), "Ak güller açılır güldüğü zaman" (341) mısralarında bir genç kız, gül gibi bir yanak bahis konusu edilmektedir.

Ak güllü bağlar, ak çiçekli korular, ak mantarlar, pınara konan beyaz kanatlı kuğular, göllerde yüzen akça kuğular, çöllerde koşan akça cerenler annelerinden ayrılmış meleyen körpecik ak kuzular, sular akan ak ırmaklar Karacaoğlan'm deyişlerine birer peyzaj havası verirler.

Giyecek de bezeklerde "ak"ın kullanılışı "kara" da olduğu gibi azdır.

Bir deyişinde Hind kumaşu olan "ak sava" dan söz eden şair üç etekli bir tür entari olan "ak sava" yi şöyle ifade eder :

"Ak savalar geyip karşımda durma" (95)

Bir deyişinde :

"Ağam dülbendin ak mıdır" (361) diye soran şair bir diğesinde "Karayı bağla da beyazı çöz at" (47} derken yasa batmış gibidir.

"Mürükkep idim kızıl kan ettin

Türlü irengîereyandırdın beni" (446)

dizesinde bir ceninin oluşumunu biraz da acıyla ifade ederken bir diğesinde insan ömründe ak günlerin çabucak geçişini şöyle dile getirir :

"Geldi geçti ak günümün hepsi" (462)

Yaylada yanakları ağaran güzeller, Gündeşli ovasına konan "akça melekler" (332) bu bahsin son örnekleridir.

AL KIRMIZI ve GÜL RENGİ

Karacaoğlan'm deyişlerinde kadın güzelliğinin nitelenmesinde en çok kullanılan renk "al"dır, "kırmızı"dır. Arada "gül rengi" pembe de bu renk grubunun içine konabilir. Yanağın rengidir, gül rengi...

"Yanağın açılmış gonca gül gibi" (177)

Şairimizin bu bahiste içini acıtan bir husus gül rengi benizlerin soluşudur ;

"Güzel olan gül benzini soldurmaz" (35)

"Baffışanda açılan gonca gül gibi

okjp â>yanağa soldurma beni" (14) Karacaoğlan çoğunlukla "al" ı yanağın rengi olarak kullanır :

"Al yanakları domur domur derlemiş" (62)

"Al yanağın derde derman" (382)

"Al yanaklarına kurban olayım" dediği güzeli Han Aslı'ya benzetir. (482)

Kızıl yanakları bal gibi tatlı bulan, onların elmas rengi olduğunu (131) söyleyen şair yanağı elmaya, dudakları kiraza hem de sultani kiraza benzetir.

"Alma yanak kiraz dudak diş sedef" (236)

Şairimiz "al" ve "kırmızı" yi daha çok kadın giysilerinin rengi olarak kullanır.

Yalnız "Al çuhlu beğler gider" mısraı bir istisnadır.

"Suya giden allı gelin", "Başı al valalı sürmeli gelin" (74), "Önü al önlüklü yüzü peçeli hanım kızlar" (48), "Kırmızı önlüklü sarı çizmeli hatun kızlar" (31) Karacaoğlan'ın deyişlerinde salınıp gezerler.

Şair alla diğer renkler arasında bir uyum bulmaya çalışır, "Al yeşil geymiş daima gezer " (324), "Karalar mı geydin alın üstüne" (262), "Eğnine geyinmiş al ilen moru" (174) mısralarında olduğu gibi yeşille alı, morla kırmızıyı ve özellikle de karayla alı birlikte anar.

O, ak koldaki kırmızı kol bağından, kırmızı kolçakdan, al tokandan, kırmızı pervazdan , şalvardaki kırmızı süslerden (293), özellikle de ak ellere yakılan kırmızı kınalardan bahis acar :

"Ak eüere al kınalar yakınır" (35)

Sevdiğinin elinde al benekli keten olmak ister (403)

Gelini al çimenli koruya benzetir, kırmızı çubuklu bağlardan, kırmızı ayaklı bülbüllerden, al kınalı keklüklerden, allı turnalardan söz eder.

Kırmızı gül, al karanfil, kırmızı lale, yanal elmalar, O'nun deyişlerini süsleyip renklendiren çiçek ve meyvelerdir.

Şairimiz kırmızı redifli koşmasında da kırmızı döşemeli odalardan, kırmızı mezar taşlarından, kırmızı parmaklardan bahsetmiştir.

YEŞİL

Karacaoğlan alın yanında çoğunlukla yeşilden söz açıp

"Al yeşil konaktan hükmeyleyenler" (464)

"Al üstüne yeşil donu geyenler" (452) der.

Bu iki rengin yanına bazen siyahla beyazı, veya sarıyı koyuverir. Bir mısrada "oflaz" dediği açık moru vey eflatunu anıp

"Kibar yar alınına bir yağlık çalmış Yeşil midir,

oflaz mıdır, al mıdır?" diye sorar

Yeşil tabiat rengidir. Al, kara, ak kadar olmasa da yeşil renge de onun şiirlerinde sıkça rastlanır. Yeşil yaylalar, ağaç-

lar, yapraklar korular yeşil otlar, yeşi! görünümlü göller ve o göllerde yüzen yeşil başlı ördekler ve yeşil başlı gövel ördekler Karacaoğlan'a çok renkli peyzajlar çizdirirler.

Yine bu deyişlerde yeşi kadın giysilerinin rengidir. Yeşil vala ve yeşil yazmalar baş örtüsü "Hüma kuşu gibi yeşil don" (299) giyside bu rengin yer alışıdır. Yeşil elbiseli gelini dile getirdiği şu dizesinde şairimiz *bir* düğün alayını tasvir eder.

"Düğün olup al bayrağı açınca

Usul boya yeşil kemha biçince" (229) Karacaoğlan için Tanrı " Yeryüzünün lale yeşil bürüden" (226) dir.

MAVİ

Şairimiz mavi rengi daha çok giysilerde kullanmıştır. "Mavi donlu"sunu bir çok deyişinde anan şair, "Acep gezsem mavi donlum var m'ola" nakaratlı deyişinde Niğde, Bor, Tokat. Engürü, Diyarbakır, Kayseri, Karaman ve Adana'da, hatta Trablus, Mısır, Çin ve Yemen'de arar.

Giysilerde üç etekti mavi sayalar giymiş güzel yanında "Altına al geymiş üstüne mavi" (472), "Beyaz geymiş alta, üstede mavi" (469) gibi çeşitlemeler yapar. Mavi yerine "gök" rengini "Ceran kovan gök boncuklu tazılar" (156) mısraında anar.

MOR

Mavi ile kırmızının karışımı olan mor renge Karacaoğlan'ın deyişlerinde özellikle çiçek ve giysi rengi olarak rastlıyoruz.

Mor sümbüllü korular, bahçe ve bağlar, yurdları şairimiz dilinden düşürmez. Biraz da hasret ve hüzün var gibi gelir insana... işte iki örnek :

"Viran oldum mor sümbüllü bağ iken" (298)

"Kurdlar inmiş mor şümüllü yurlara" (254)

Boynu eğik mor menevşe de onun mısralarını süsler:

"Sarı sümbül mor menevşe

Geydi biizim dağlar şimdi" (391)

Giysilerde mor rengi aJa birlikte kullanan şairimiz özellikle saçları bağlayan mor befikierden söz eder : "Şehri gibi mor beliğin parlatır" (176) "Mor perçem" "Al çiçeğin moru" Karacaoğlan'a has kullanışlardır.

SARI

Karacaoğlan sarıyı daha çok ayakkabı rengi olarak kullanmıştır.

"Sarı edik geymiş koncu kıсарak" (499)

"Seksen bin de sarı postal geyenler" (457)

"Güvercin topuklu sarı meslimin " (1"1)

"Sarı akik" taşlı yüzükler, bu deyişlerde "Sağ elinde sarı akik" (360) diye geçer. Sarı çiğdem, sarı çiçek , sarı yıldız tabiatında sarının bulunduğu unsurlar olarak Karacaoğlan'ın şiirlerinde yer almıştır.

Sarı benizlerden, gül benizlerin sararıp solmasından da şairimizin sıkça söz ettiği görülür:

"Sarardı gül benzim gazele döndü" (197)

Karacaoğlan sarı valadan, sarı ibrişimden, sarı yerine renkadı olarak "sandal" dan (329) , sırmadan (7 ve altından (4)ve altın yerine de "sarı (3) dan (89) söz ettiği olur.

ALA

Ala göz rengi alarak Karacaoğlan'ın deyişlerinde pek çok kullanılmıştır:

"Ala gözlerine kurban olduğum" (4)

"Ala gözlü Türkmen kızı" (369)

ayrıca ala karlı dağlar, ala bulut, ala geyik, göğsü alaca kınalı keklik, alaca göğüslü kapiyan, alaca pınar, alaca kilim şairimizin bu rengi kullanımına birkaç örnektir.

BOZ

Karacaoğlan'ın deyişlerinde "boz bulanık seller", boz topraklı, boz sığın, boz geyik, boz sürü, boz kurt, boz kır at sıfat tamlamalarında geçen bir renk adıdır.

KIR ve KULA at rengi olarak Karacaoğlan'm deyişlerine girmiştir.

Şairimiz "rengi, renk, irenk, levin ve elvan" kelimeleriyle karşılar. Çok renkli oluşu "tavuz kuşu gibi göğsü nakışlı" (490) mısraında ifade eder.

Karacaoğlan'ın deyişlerini aydınlatan, renklerin görünmesini sağlayan ışık kaynakları ay ve güneşle yıldızlar, aya, güneşe benzetilen güzeller, ay gibi balkıyan kızlar, güneş gibi şavkıyan gelinlerdir.

Sonuç olarak denilebilir ki Karacaoğlan'ın deyişleri gerçekten renkli ve ışıklıdır. Bu renk çevresindeki, yani Çukur-

ca -

ova ve Toroslardaki tabiatta, içinde yaşadığı toplumda bulunan renk ve ışıklardır. Bütün canlılıkları ile şairimizin deyişlerine aksetmişler, "kara"bile bu şiirlerde bir güzellik, bir estetik unsur olma vasfını kazanmışır. Şairimiz renkler arasında daima bir uyum aramış siyah yanında beyazı . beyaz yanında kırmızıyı, al yanında yeşili anmış kısacası "Al yanağı beyaz tüe uydurmuş" (105) tur.

Şairimizin renkli, ışıklı ve uyumlu bir şiir dünyası vardır. O dünyanın temeli güzelliklere ve güzellere dayanmaktadır. Sözün özü Karacaoğlan'ın deyişlerinde geçen renkler kadar değişik, canlı, yüzyıllardan beri eskimeyen bir edebi kişiliği bulunduğu, üzerinde durulan bu konuda da bütün açıklığıyla orataya çıkmaktadır.